

عزیز میربابایف*

ایران شناسی از بدخشان

استاد فقید دادخدا کرمشایف سال ۱۹۳۲م. در روستای بَجوی ناحیه روشن بدخشان در خانواده‌ای کشاورز دیده به جهان گشود. ایام کودکی را در این روستای کوهستانی به سر برد و پس از فارغ‌التحصیل شدن از مدرسه روستا، در همین مدرسه ابتدا به عنوان کارمند و سپس به حیث معلم مقطع ابتدایی شروع به فعالیت کرد. او همزمان در آموزشگاه آموزگاری خاروغ به طور غیرحضوری تحصیل کرد و تا سال ۱۹۵۲ فعالیت آموزگاری خود را ادامه داد. حس طلب دانش بیشتر، دادخدای جوان را به سوی دانشگاه آموزگاری پایتخت رهنمون ساخت. او در سال ۱۹۵۶ پس از فارغ‌التحصیل شدن از دانشکده آموزگاری شهر دوشنبه، به دوره دکتری عمومی در دانشگاه شرق شناسی لنینگراد راه یافت.

در آن زمان مکتب شرق شناسی لنینگراد (اکنون سن پترزبورگ) یکی از مراکز نیرومند علوم شرق شناسی در جهان به شمار می‌رفت. آرزوی دادخدا کرمشایف رفتن بدانجا بود که به آرزوی خود رسیده بود. ایام تحصیل، او در مکتب علمی ایران شناسان معروف ا.ا. زرובین (И.И.Зарубин) و و.س. سوکولایه (В.С.Соколова) علوم ایران شناسی را فرا می‌گرفت و در فعالیتهای علمی پروفیسوران م.ن. باگالیابوف (М.Н.Боголюбов) و ان. بالدیریف (А.Н.Болдирев) شرکت می‌ورزید. با توصیه این استادان او به تحقیق زبانهای

---

* پژوهشگر، استاد دانشگاه زبان شناسی دانشگاه اسلاویانی.

ایرانی شرقی بیشتر توجه نموده، در سال ۱۹۶۲ در شعبه انستیتو زبان‌شناسی آکادمی علوم اتحاد شوروی در لنینگراد در موضوع «گوش بجویی زبان شغنانی» با موفقیت از رساله خود دفاع می‌نماید. وی در سال ۱۹۷۹م. نیز با دفاع از رساله خود با موضوع «کنگوری (مقوله) جنسیت در زبانهای پامیری» در شورای علمی انستیتو زبان‌شناسی مسکو به اخذ دکترای علوم فیلولوژی نائل می‌گردد.

فعالیت علمی دادخدا کرمشایف با انستیتو زبان و ادبیات رودکی آکادمی علوم تاجیکستان سخت مربوط است و در همین مرکز در طول سی سال از کارمند علمی تا مدیر شعبه ایفای وظیفه نموده است. دادخدا کرمشایف یکی از پایه‌گذاران پامیرشناسی در تاجیکستان محسوب می‌شود و در سال ۱۹۶۷م. تحت رهبری وی گروه زبانهای پامیری در انستیتوی مذکور تأسیس یافت، که گروهی از جوانان با استعداد را به خود جذب کرده بود. گسترش دامنه تحقیق سبب شد که بعداً گروه مذکور به شعبه زبانهای پامیری تبدیل یابد. شعبه مذکور با ریاست کرمشایف به گهواره تحقیق زبانهای ایرانی شرقی در تاجیکستان و بخصوص زبانهای پامیری و آثار مردمی این زبانها مبدل گردید. از نخستین کارمندان این شعبه، بعدها دانشمندانی همچون م. فیضاف، ن. شکرمحمداف و نیز ن. کرم‌خدایف، خ. قرباناف، س. و. خوشین‌اوه، ا. کریم‌اوه، س. میرزاعابدین‌اوه به کمال رسیدند. همچنین کارمندان سابق این شعبه ب. لشکر بییکاف، ل. دادخدایوه، ز. نظراوه، ع. علی‌اف پس از دفاع رساله‌های علمی خود، اکنون در انستیتو زبان‌شناسی مسکو و دیگر مؤسسات علمی این شهر به تحقیق زبانهای ایرانی مشغولند. دکترهای علم ع. رحیم‌اف، ش. یوسف بییکاف، ن. آفریده‌اف و دهها دانشجوی دیگر که اکنون در دانشگاهها و مراکز علمی جمهوری مشغول در این رشته تعلیم و پژوهشند، با هدایت او این راه را برگزیده‌اند.

او همچون عضو شوراهای دفاع رساله‌های دکتری و نامزدی انستیتو زبان و ادبیات و دانشگاه ملی، سالها در آماده کردن کادرهای علمی جمهوری سهم بزرگی داشته است. بسیاری از شرق‌شناسان جوان بریتانیا، فرانسه، آلمان، هلند، چین، نروژ و دیگر کشورهای

دور و نزدیک از مشورتهای او بهره برده‌اند. او در دفاع رساله‌های نامزدی و دکتری حدود ۲۵ عنوان جو در تاجیکستان و کشورهای همسایه به عنوان منتقد رسمی سخنرانی کرده است.

پروفسور دادخدا کرمشایف یکی از مددکاران افتتاح شعبه آکادمی علوم تاجیکستان در مرکز بدخشان بود و از نخستین روزهای تأسیس آن تا زمان بازنشسته شدنش، ریاست شعبه زبانهای پامیری پژوهشگاه علوم انسانی آن را به عهده داشت. دامنه پژوهش علمی دادخدا کرمشایف خیلی گسترده بوده، تقریباً تمام حوزه ایران‌شناسی - لغت، زبان، صرف و نحو، فولکلور و مردم‌شناسی را در بر گرفته است. وی در طول زندگی خود بیش از ۴۰۰ اثر و مقاله‌های مختلف تألیف کرد که در داخل و خارج کشور به طبع رسیده‌اند. دو جلد کتاب و یک سلسله مقالات علمی او در زمینه زبانهای ایرانی، بویژه «کتگوری (مقوله) جنسیت گرامری در زبانهای گروه شغنانی - روشانی» باعث توجه خاص شرق‌شناسان جهان گردید.

پروفسور کرمشایف از تریبون همایشهای علمی بین‌المللی در مسکو، سن‌پترزبورگ، کیف، باکو، همچنین در شهرهای لایپزیک آلمان و منچستر انگلیس و سانتیاگو اسپانیا بارها تأکید کرده است که شرایط کوهستان بدخشان موجب شده است که زبانهای این مناطق در قلمرو آن قدیمترین زبانهای ایرانی شرقی باقی ماندند، از این رو می‌توان آن را موزه زنده زبانها نامید و جهت گردآوری مواد این زبانها و آثار شفاهی صاحبان آن بی‌درنگ تلاش باید کرد.

وی در این راستا، از سالهای دهه ۶۰ عصر گذشته به جمع‌آوری لغات زبان شغنانی کمر بسته بیش از ۳۰ هزار کلمه و اصطلاح را گرد آورده، با معانی و توضیح منتشر کرد. نتیجه این زحمت طولانی «لغت شغنانی به روسی» بود که چهار جلد آن در مسکو در حجم بیش از ۱۷۰۰ صفحه از چاپ برآمد. این واژه‌نامه از ارزش زیادی برخوردار است، زیرا نه تنها در تحقیق مسائل ایران‌شناسی، بلکه برای حوزه زبانهای هند و اروپایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این لغتنامه بسیاری از نواقص و کاستیهایی که در

کتابهای ا. ا. زروبین، و. س. سوکولاوله و منابع دیگر وجود دارد، اصلاح شده‌اند. سیستم واج‌نویسی و آوانگاری سرلیک تاجیکی که در این لغتنامه به کار رفته، استفاده آن را برای خواننده عادی تاجیک آسانتر می‌کند. در لغتنامه مذکور در کنار تفسیرهای معنایی لغت، ویژگیهای دستوری نیز به تفصیل شرح داده شده است. بنا بر این، این اثر را می‌توان منبع مهمّ معلومات دستوری زبان شغنانی نیز نامید. در تحریر و نقد این لغتنامه دانشمندان برجسته اتحاد شوروی سابق، همچون و. س. رستارگویوا، و. ا. لیفشیتس، ب. ا. لیتوینسکی، ج. ا. ایدلمن، ا. ل. گریونیرگ، ا. م. استبلین-کامنسکی، و. س. سوکولاوله، م. ن. باگالیابوف، و. ا. افیموف، و. ا. ویناگرداف و محقق آلمانی ف. گ. کرین برویک شرکت کرده، آن را به عنوان یکی از بهترین دستاوردهای ایران‌شناسی ارزیابی کردند.

خدمات پروفیسور دادخدا کرمشایف در تهیه و عملی کردن قانون زبان تاجیکی بی‌اندازه بزرگ بود. او همچون عضو کمیسیون لایحه قانون زبان و هم پس از تصویب این قانون در باره مقام دولتی زبان تاجیکی و حفظ زبانهای بدخشان یک سلسله مقالاتی را به طبع رساند. در ضمن کتابهای او، «الفبای فوری زبانهای پامیری با نمونه‌های ادبی»، «الفبای زبان شغنانی»، «زبان شغنانی» (با همکاری م. علم‌شایف) و غیره منتشر شده‌اند که در عملی نمودن نکته‌های اساسی قانون مذکور سهمی گذاشته‌اند. او یکی از مؤلفان اثر چندجلدی «فولکلور مردم پامیر» و مجموعه‌های آثار شفاهی مردمی است.

پروفیسور کرمشایف برای خدمات بزرگ در رشد علم زبان‌شناسی تاجیک با عنوان افتخاری ارباب شایسته علم و تکنیک جمهوری تاجیکستان، مدالهای «برای محنت شایسته»، «سابقه‌دار محنت» و چندین افتخارنامه سرفراز شده، برنده جایزه مولوی بنیاد بین‌المللی زبان تاجیکی گردیده بود.

استاد آرزوی تحقیق بسیار مسائل بحث‌آمیز زبانهای ایرانی شرقی و فولکلور و مردم‌شناسی صاحبان آن زبانها را در دل می‌پرورد، اما دست اجل نگذاشت تا به این آرزوهای خود برسد. در آستانه سال ۲۰۰۷ میلادی قلب بزرگ و سرشار مهر او از تپیدن بازماند. روانش شاد باد.